

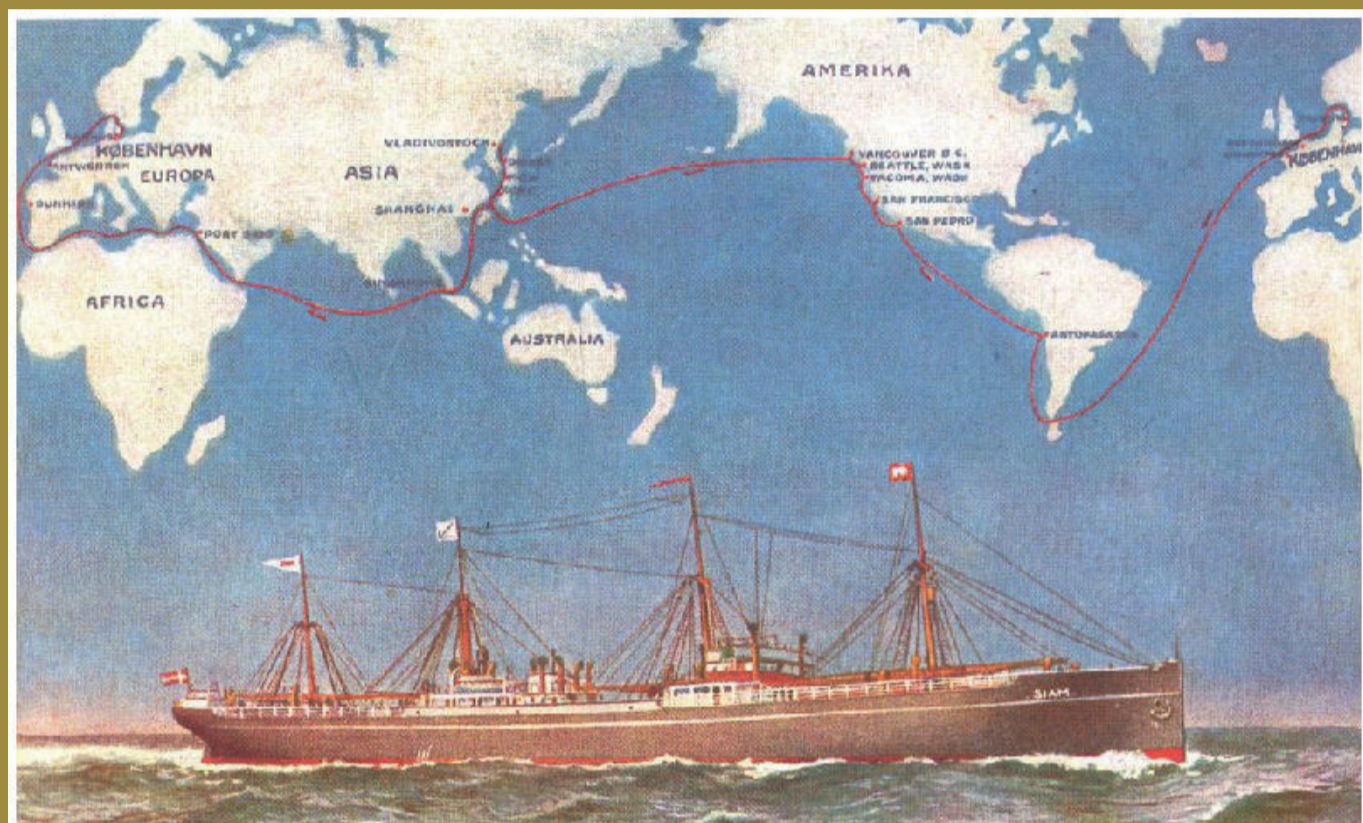
ØSTEN, ORIENTEN OG AFRIKA

På jordomrejse, 1902-1903

Jensen oplevede Østasien af to omgange. Første gang var på den store jordomrejse i 1902-03. Fra Antwerpen gik turen med skib gennem Middelhavet, Suezkanalen og Det Røde Hav, syd om Indien til Singapore. Derfra rejste Jensen nordpå. En månedstid tilbragte han i det lille malaysiske fyrstedømme Tringnanou. Så videre til Kina med stop i Shanghai, sejlads op af Yangtse-floden til Hankow og tilbage igen. Endelig et stop i Japan og så mod øst over Stillehavet til USA.

Officielt hed det sig, at rejsens formål var at Jensen skulle nå til en "erkendelse af den gotisk-germanske races oprindelse." Emnet blev dog ikke umiddelbart afspejlet i de noveller og artikler som Jensen bagefter skrev med rejseoplevelserne *in mente*: Først og fremmest var det novellesamlingerne *Skovene* (1904) og *Singaporenoveller* (1907) samt flere digte, som siden blev samlet i en udgivelse med titlen *Digte 1906* (1906).

Introduktion til vor tidsalder

Østasiatisk Kompagnis skibe løb i fast rutefart mellem Europa og Asien. Jensen rejste på begge sine asiensrejser med ØK's skibe.

Jensens antropologiske og etnografiske iagttagelser fra troperne og Østen blev dog draget frem efterhånden som han i de følgende år blev mere og mere optaget af menneskets udviklingshistorie og de forskellige racers kulturtrin.

Da Jensen i 1912 for anden gang satte kursen mod Asien var de historiske og antropologiske tanker modnet. Igen var Singapore sørejsens første stop. Jensen fortsatte til Java og besøgte så igen Kina: Fra Hong Kong i syd gik turen over Shanghai og Beijing til Harbin i den allernordligste del af landet. Derfra rejste han med den Transsibiriske jernbane tilbage mod vest.

I første omgang blev rejseindtrykkene offentliggjort i kronikker og dagbladsartikler. Siden blev de udgivet; først og fremmest i en spraglet samling rejseessays med titlen *Introduktion til vor Tidsalder* (1915).

Jensen og Den Hvide Mands Byrde

På rejse i Fjernøsten gled Jensen naturligt ind i den internationale overklasse af embedsmænd og forretningsfolk. Uden selv at have særlige sproglige eller kulturelle forudsætninger var det naturligvis denne gruppes syn på landet og de indfødtes forhold, som angav grundtonen i Jensen rejseskildringer.

Eftertiden har været kritisk overfor Jensens og kolonialismens retfærdiggørelse af europæernes herredømme og civiliserende mission. Sammen med en god del ufiltrerede racistiske iagttagelser af de indfødte - der dog næppe kunne provokere flertallet af Jensens samtidige læsere - rummer rejseskildringerne fra Østen dog også fine og indlevende skildringer af både europæiske og indfødte skæbner, eksempelvis *Kulien* (1907) og *Olivia Marianne* (1915) og *Kinesiske Portrætter* (1917).

Jensen var en nysgerrig og dygtig iagttager, opsat på at opleve ved selvsyn og se sine egne og samtidens fordomme bekræftet eller nuanceret.

Jensen i troperne. Billedet er formentlig fra forfatterens andet besøg i Østen, 1912-1913.

Østen - mellem rædsel og fascination

Østen fyldte Jensen med en sær blanding af rædsel og fascination. På den ene side var der det tropiske klimas altopløsende hede, folkemængderne og byernes klaustrofobi, de indfødtes uudgrundelige udtryk, den nådesløse kamp for tilværelsen. På den anden side gav Østen et levende indtryk af det liv, Jensen var kommet til at se som et levn fra menneskeslægten fortid: primitivere, nærmere naturtilstanden. Østen var på en måde som at komme hjem.

Kulturens kilder

Begge sørejserne til Fjernøsten førte Jensen gennem Det Røde Hav med korte stop i Port Said i Egypten. Et længere ophold på det afrikanske kontinent fik Jensen først i 1925-26 under en fem måneder lang rekreativ rejse til Egypten og Palæstina. Siden han som barn havde slugt de store opdagelsesrejsendes skildringer fra det mørke Afrika, havde kontinentet fascineret ham. Jensen nåede dog ikke videre end til den moderne masseturismes besøgssteder langs Nilen, hvad der selvfølgelig gav anledning til flere satiriske skildringer af den moderne turistrejsende.

Både Egypten og Palæstina gav Jensen et førstehåndsindtryk af historiens og den vestlige kulturs kilder. Foruden en hel række myter med temaer fra oplevelserne undervejs, satte rejsen sig aftryk i den ambitiøse kulturhistorie, som Jensen få år senere udgav med titlen *Aandens Stadier* (1928).

Oplevelserne i Egypten omsatte Jensen bl.a. til en række myter, heriblandt fortællingen *Månebyen*, illustreret i *Berlingske Tidende af Valdemar Andersen*.

”Opgaven for den Rejsende er i Kina at søge Identitet hvor der tilsyneladende ingensomhelst Lighedspunkter findes.

PEKING, 1912

På sit andet besøg i Asien, 1912-1913 rejser Jensen fra Singapore til Hong Kong. Derfra går turen videre nordpå gennem Kina. Jensen lider af hjemvee og har et mildest talt anstrengt forhold til flertallet af de 400 millioner kinesere. Folke­mængden og elendigheden i storbyernes gader er overvældende, kineserinder med tilsnørede fødder, uappetitlig mad, stank og de uudgrundelige kinesere som Jensen forgæves forsøger at forstå.

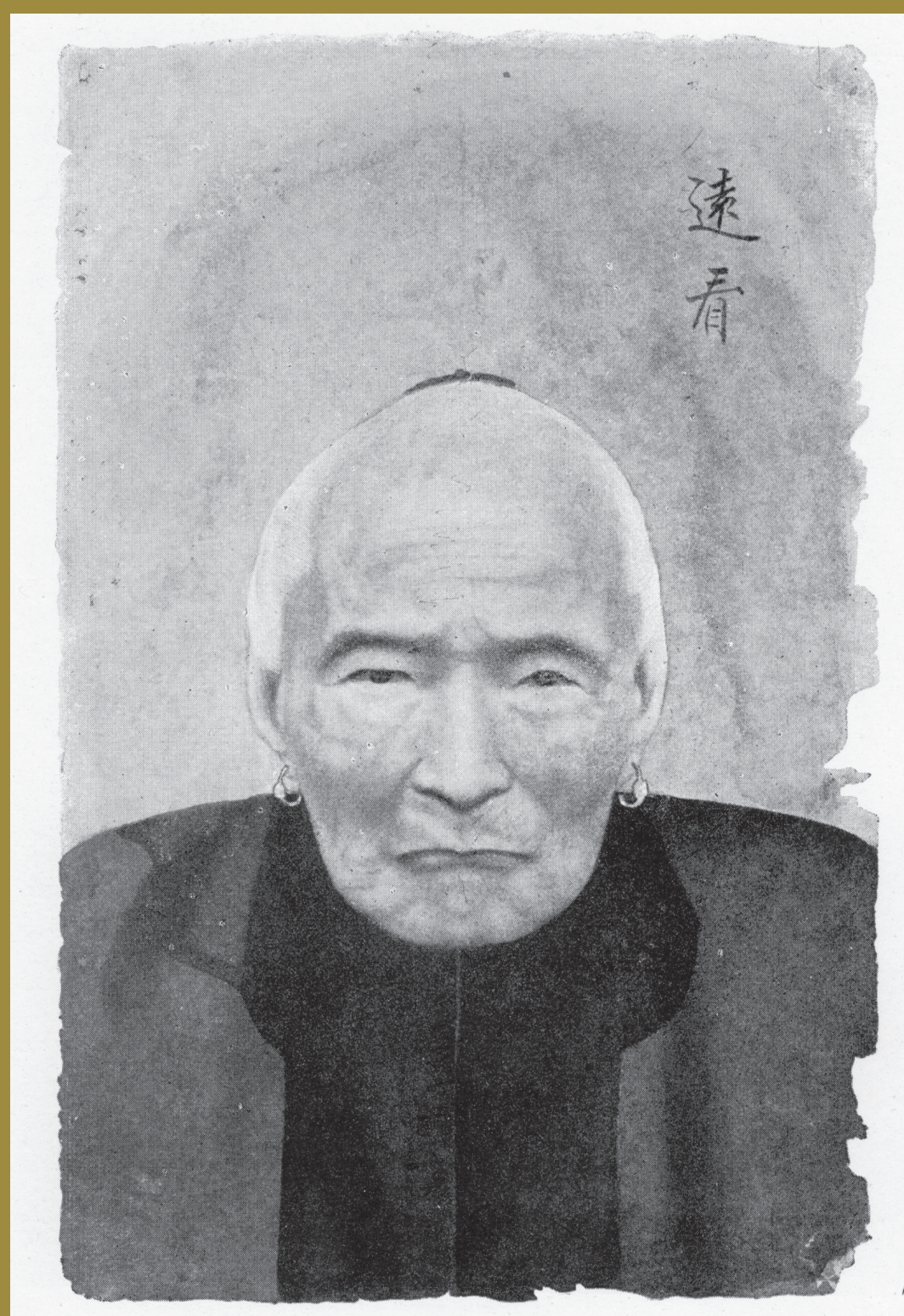
Troperne virker opløsende for europæerens identitet, skriver Jensen i sin rejse­bog. I Kina afgang den ved døden. En sen eftermiddag forvilder Jensen sig bort fra det europæiske kvarter og ud i Pekings gader. Det fører til en både historisk og antropologisk indsigt...

Her lugtede som flere Aarhundreder før Kristi Fødsel...

Et Sted i en Hule hvor jeg saa Lys og hvor jeg famlede mig ind over en Køkken­mødding, lige ved at falde over en eller anden Benrad af et Dyr, sad Familien og spiste i Skæret fra Arnen, paa Hug som Frøer omkring en Messingkeddel, som de holdt Munden tæt hen til Randen af saa at de uden ekstra Umage kunde stange Maden ind og lade Ben og hvad andet der ikke lod sig tygge falde ud igen og ned paa Jorden. Maden de stak til med deres om et Par Følehorn mindende Spisepin­de saa ud som kogt Fejeskarn, hvoraf de som særlig Delikatesse halede lange Haar ud. Her lugtede som flere Aarhundreder før Kristi Fødsel, en gammel lunken og sødlig Lugt, af Legemsvarme, af Jord der har ligget i Mørke; Familien om Ked­delen stirrede som lige saa mange Kreaturer, begreb intet, undrede sig næppe en Gang over min Nærværelse, der simpelthen gik over deres Forstand.

Jeg gik ikke lige straks, for i Baggrunden ved Ilden bemærkede jeg en Pige med plumpe Kæber som en Gnaver, indgroede tobakssovsfarvede Øjne, trind og stærk, med nogle Køller til Underarme og smaa afstumpede Fingre, bristefærdig af Frodighed, i ubeskriveligt snavsede Klæder og med Snavs i Haaret, og dog var hun god at se til. Det var den rene Manchu-type. De er ofte hvide og røde som svenske Piger. Hun skjulte sig tugtig da jeg saa paa hende, men ikke før hun med en næsten umærkelig Lysning i Ansigtet havde røbet at hun paa en vis Maade forstod mig. Alle Kvinder er ens.

Jeg forlod Bopladsen og begyndte nu alvorligt at se mig om efter det tyvende Aarhundrede. Der var ingen Lys mere i Husene, Gadelygter fandtes ikke, jeg for­udsaa med Rædslen prikkende i alle Porer at jeg vilde komme til at tilbringe Nat­ten i Pekings gravmørke Gyder.

Portræt af kineserinde. En af de store forskelle mellem Europa og Kina var kvindens stilling. Jensen viede emnet stor opmærksomhed f.eks i kapitlet med titlen Kinesiske Portrætter, udgivet i Aarvog 1917.

SINGAPORE, 1911

Jensen opholdt sig en tid i Singapore under sin første jordomrejse i 1902-1903 og har igen skibslejlighed til den engelske kronkoloni i 1912. Meget er forandret, kan han lidt skuffet konstatere. Sporvogne og biografteatre er kommet til. Også Singapore står i grammofonmusikkens tegn. Byens hoteller er blevet mere moderne og internationale. Under andre himmelstrøg ville det afføde en lovprisning fra den rejsende forfatter. I Singapore oplever Jensen det hele som lidt intetsigende.

Borte er det første mødes eventyr og fascination. Jensen er også selv blevet en anden. Omgivelserne går ham på nerverne. Det er tropekuller. Østens "...opløsende Indvirkning på den tænkende Europæers sind". Heden er slem men ikke det værste. Værre er trækken. "...Østen er en idiotanstalt af Vifter og roterede Vinger". "Alt roterer her, kun ikke mit hoved, det vil ikke gaa".

Jensen besøger Java og ser på vulkaner og tobaksplantager, men lige lidt hjælper det. Han har feber. Måske er det malaria, eller kronisk blindtarmsbetændelse!? Hjemme i Danmark diagnostiserer hustruen Else lidelsen som ensomhed.

Jeg hader Minder og møder kun et Spøgelse...

Under sit første ophold i Singapore tog Jensen i selskab med en gruppe tyskere på vildsvinejagt. Jensen uddødeliggjorde senere oplevelsen i myten Vildsvinet (1907). Det er Jensen yderst til venstre.

Derude ligger alle de søgaaende Baade med Stævnen svinget op mod Strømmen for stram Ankerkætting og rygende Skorstene, hvad vil jeg her, hvor har jeg gjort af min Skygge? Jeg hader Minder og møder kun et Spøgelse paa Singapores røde Veje, mig selv for ti Aar siden som magert forløbent Individ med Bøssen paa Nakken og flere Patroner end Penge i Lommen. Jeg har gaaet før paa Singapores trøstesløse Kajer og set ud efter Skibene, Hjemve indtil Galskab efter Norden er menneskelig første Gang naar man ikke ved bedre Besked, anden Gang bare latterlig.

Forrige Gang jeg var i Troperne gik det saa vidt med mig at jeg tvivlede om min Identitet, nu tvivler jeg næsten paa Identiteten af min Tvivl. Var det mig den Gang, er det mig nu? Det puster paa mig, hvad er det der kryber op ad Ryggen paa mig, 400 Millioner Klabautermænd, en Kuldegysning slaar mig fra Hoved til Fod saa jeg maa staa stille for ikke at falde om, Hu, (...) mit Hjærte ryster mig som Maskinen i et Skib i høj Sø naar Propellen mister Vand, hvad vil mit Hjærte?

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

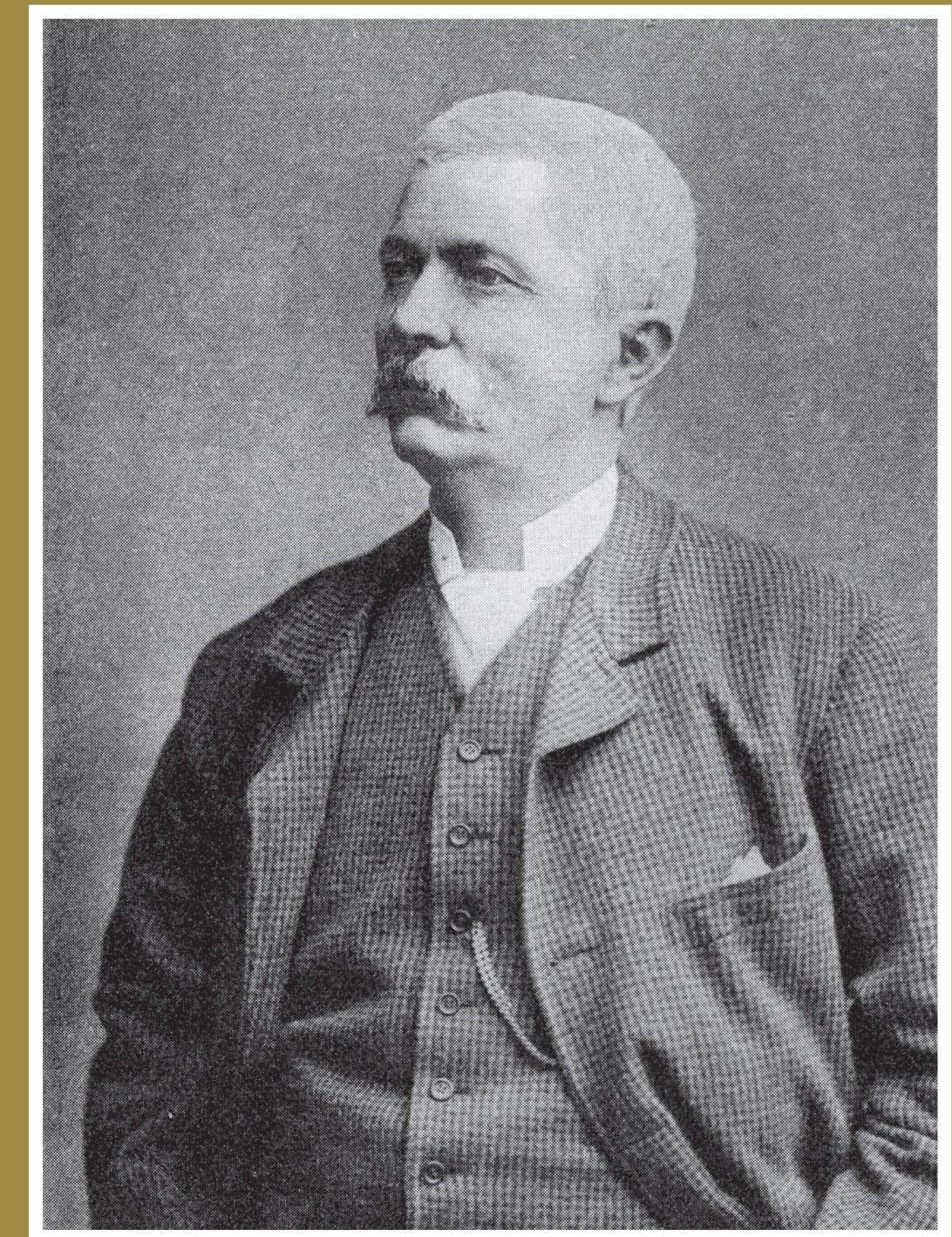
PORT SAID, 1912

Skibstrafikken mellem Europa og Fjernøsten går gennem Middelhavet, Suezkanalen og Det Røde Hav. Her står Jensen for første gang ansigt til ansigt med det afrikanske kontinent. Siden barndomsårene har det været et eventyrets sted. De store opdagelsesrejsendes sidste tumleplads: Stanley, Livingstone, Mungo Park, Schweinfurth... En af Jensens sidste bøger er helliget opdagelsesrejsernes Afrika.

Jensen oplever Afrika fra søsiden under sine rejser til fjernøsten. En rekreativ rejse i Egypten, 1925-26 bliver Jensens' eneste længere ophold på det afrikanske kontinent.

...dette er Afrika.

Umuligt at bevare en mondæn Ufølsomhed overfor hvad der dog er den første Landkending af et gammelt vældigt Kontinent som Afrika. Store vage Former udvider Sjælen – dette er Afrika, en tyk vældig Urtone slaar an i mit Hjærte, det mørke Fastland, den uforstyrrelige Gigant i Havet, hvornaar maa jeg komme der, det er dog ogsaa mit Instrument, jeg vil spille Afrika fra Kairo til Kapstaden, alle de sorte Folk, Giraffen og Gnuen, ind i Evigheden!

Den engelske opdagelsesrejsende Henry M. Stanley (1841-1904) var et af Jensens store forbilleder.

PEKING, 1912

For Jensen er rejsen igennem Asien også en rejse i tiden. Her opleves livet mere intenst og mindre sammensat end under de hjemlige himmelstrøg. Menneskene er nogen andre! Med oplevelserne af fremmede racer og folkeslag former Jensen sit syn på historiens og kulturens udvikling. Det kommer eksempelvis til udtryk i romanserien *Den lange Rejse* (1908-1922) samt *Åndens Stadier* (1928).

Der er noget ved Peking som at komme hjem...

Man maa huske at vi med vore civiliserede Øjne har Lejlighed til i Kina at observere Forhold der svarer til vor egen fjerneste Oldtid. Da vor Stenalder veg for Broncealderen har man rimeligvis i en anden Maalestok kunnet se ganske det samme, det unge Evropa som stoltserede ublufærdigt med en eller anden Metalting paa Kroppen, og de Gamle der blev Flinten tro og paa hvem Haarene rejste sig over hele Legemet i maalløs Følelse af at Verdens Undergang var nær. (...)

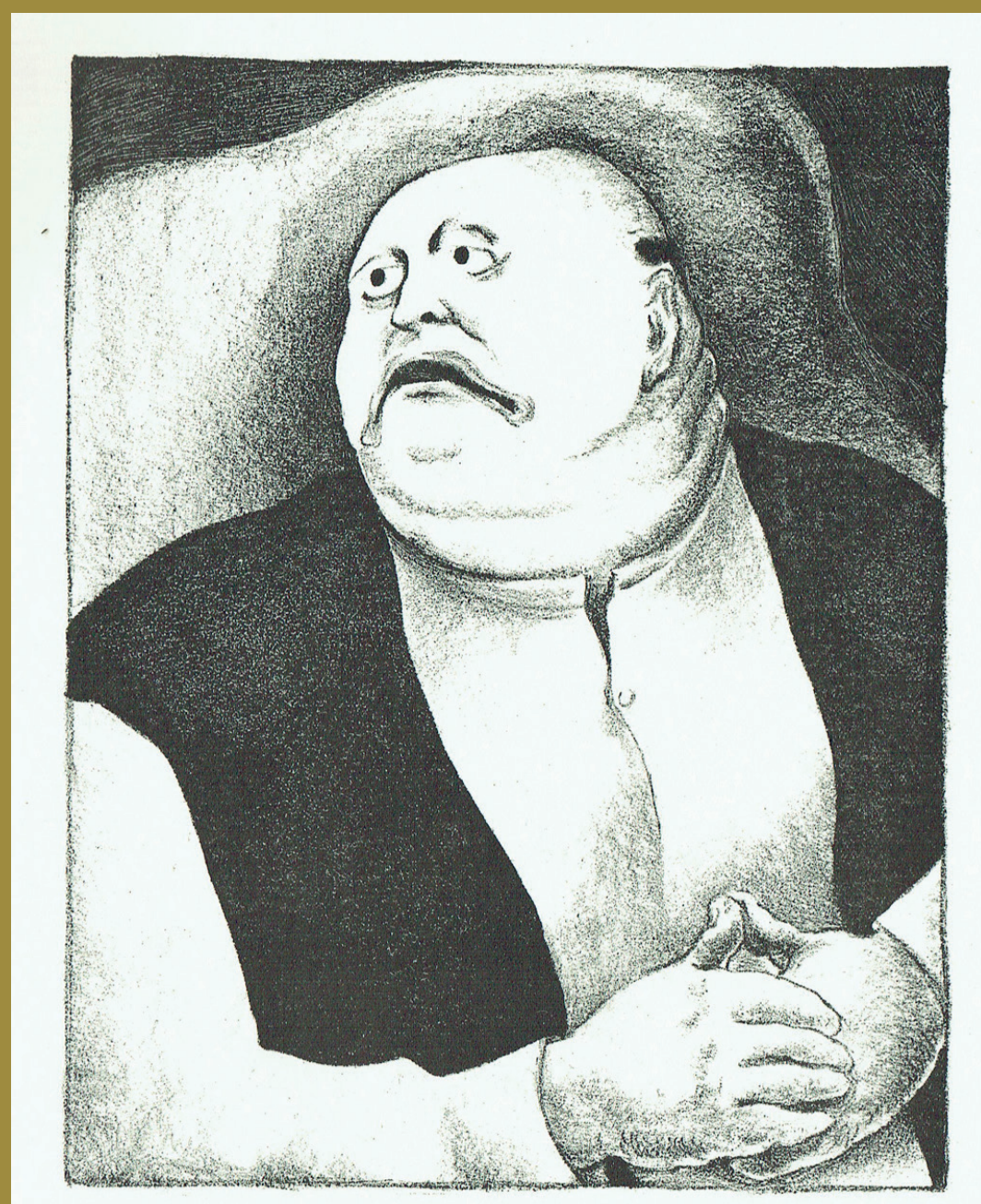
Der er noget ved Peking som at komme hjem, i dyb historisk, musikalsk Forstand. Det er at vende hjem til det forjættede Land der er i vor Stammes Fortid, i det gamle Testamente og i vor Barndom. (...) Her er den gamle Gaard vi er kommen fra i Begyndelsen allesammen, Midgaard, som Snorre taler om. Naar man rejser gennem Manchuriet ser man fra Toget Kærrer hvis Hjul sidder fast paa Akslen og gaar rundt sammen med den, den ældste Form for Vogn; med den vandrede Urtidsnomaden over Asien.

Introduktion til vor Tidsalder (1915)

RUSLAND, 1912

Efter opholdet i troperne og Kina sejler Jensen ikke som planlagt over Stillehavet mod Amerika men tager i stedet Den Transsibirske Jernbane tilbage mod Europa. Han har set nok for denne omgang. End ikke muligheden for at studere russiske bønder eller oprindelige folk i Sibirien frister. Turen går direkte til Berlin. Togrejsen har dog oplevelser, der sætter sig aftryk i forfatterskabet som myter. Eksempelvis den medrejsende passager ved navn Njetstoj...

...et blændende, truende Mig, Mig, Mig.

Kunstneren Anton Hansens illustration af myten om den evigt klagende Njetsotoj, 1931.

Hvem kunde endelig udholde denne Mands Snak? Han talte uafbrudt, otte-ti Timer i Træk, henvendt til Fruen som nikkede med tunge Øjne, eller til andre Russere, som han inviterede ind på vore Pladser. Han var enetalende, rakte en Haand op naar den anden lod til at ville tage Ordet, måtte han tale ud, og talte, talte, talte stadig med dette stikkende ulmende Blik, krænget Mund, misfornøjet, lidende, snakkende en Strøm af Russisk, ufatteligt at et Menneske kunne have saa meget at sige!

At man ikke forstod et Ord af hvad han sagde gjorde det til en næsten mystisk, uhyggelig Fremtoning dér Dage igennem at høre lyde udgaa af en Mand, (...) Togs Brøl på Skinnerne gjorde godt i Sammenligning med denne evigt galoperende Stemme, denne Strøm af Russisk, hvoraf jeg skelnede Njet og stoi som ideligt genkommende, og hvad var al Snakken heller andet end njetstoi, et ustandseligt, brændende, truet og truende Mig, Mig, Mig?

Njetstoj (1924)